

Marian Rejewski, *Wspomnienia z mej pracy w Biurze Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego w latach 1930–1945 / Memories of my work at the Cipher Bureau of the General Staff Second Department 1930–1945*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2011, 336 str.

Od momentu ujawnienia przez aliantów na początku lat siedemdziesiątych faktu czytania niemieckich depeš wojennych w czasie II wojny światowej i wybitnego w tym udziału polskich kryptologów, datuje się duże zainteresowanie zarówno osiągnięciami tzw. zespołu Z polskiego Biura Szyfrów przy rozszyfrowaniu niemieckiej maszyny szyfrującej Enigma w latach poprzedzających wybuch II wojny światowej i początkowym jej okresie, jak i znaczeniu tych osiągnięć dla aliantów. Po długim okresie milczenia, a później niedomówień i niedoceniań tych osiągnięć – powszechne uznanie, i to autorów nie tylko polskich, ale i zagranicznych, zyskuje opinia, że były to osiągnięcia decydujące, które walnie się przyczyniły do skutecznego w czasie wojny odszyfrowywania niemieckich analiz i rozkazów militarnych, a dzięki temu do zmniejszenia strat i znacznego skrócenia II wojny światowej. W przełamywaniu tego milczenia mają swój udział *Wiadomości Matematyczne*, które jeszcze za życia Mariana Rejewskiego zwróciły się do niego z prośbą o przedstawienie zespołu, którym kierował, i bliższych szczegółów tej pracy (patrz artykuł [7]). Ma w tym swój udział ośrodek poznański, który słusznie chlubi się kursem dekryptażu, zorganizowanym przez profesora Zdzisława Krygowskiego w 1929 roku dla 26 studentów kończących studia matematyczne na Uniwersytecie Poznańskim i znających język niemiecki. Z tego kursu wyszli najwybitniejsi członkowie zespołu Z: Marian Rejewski (lider grupy kryptologów), Jerzy Różycki, Henryk Zygalski. Dziś mają już oni pomniki i pośmiertne odznaczenia, a w tymże Poznaniu wyszło także dzieło Marka Grajka [2], rzetelnie opisujące ich dokonania. Dochodzą do tego teraz *Wspomnienia* Rejewskiego, niewątpliwie jedno z najbardziej wiarygodnych i najważniejszych źródeł w tej sprawie. Wcześniej ukazały się one w *Przeglądzie Historyczno-Wojskowym* (patrz [6]), jednakże obecne wydanie zostało ponownie skonfrontowane z oryginałem, poprawione i wzbogacone o wartościowe przypisy oraz dokumentację fotograficzną.

Świetnie napisane *Wspomnienia* są lekturą pasjonującą. Obejmują okres piętnastu lat 1930–1945, kiedy Rejewski był związany z Biurem Szyfrów i są najpierw dokładną relacją z pracy nad złamaniem niemieckiej

Enigmy na dobrych kilka lat przed wojną, a następnie wojennej tułaczki i dramatycznych wojennych losów zespołu Z (str. 13–92). Zostały one napisane w 1967 roku i w zamierzeniu autora miały „charakter przede wszystkim techniczny”, skupiony na szyfrach i używanych przez Polaków sposobach ich łamania. Ich cennym przeto dopełnieniem jest *Uzupełnienie wspomnień* z 1974 roku (str. 95–126), którego motywy autor tak wyjaśnia „Wobec zainteresowania, jakie sprawa Enigmy wzbudziła, chcę obecnie napisać nieco więcej o nas samych (...) Przy okazji chciałbym też sprostować niektóre błędne przypuszczenia wypowiedziane bądź przez autorów artykułów prasowych poruszających temat Enigmy, bądź przez czytelników tych artykułów”. *Uzupełnienie* dopełnia *Skład osobowy ekipy Z*, zawierający biogramy wszystkich piętnastu jej członków. Następnie mamy treściwy zarys biografii Rejewskiego pióra Grajka (str. 127–132) oraz *Przypisy* (str. 135–158) do *Wspomnień* i do *Uzupełnienia* łącznie, bardzo niewtajemniczonemu czytelnikowi potrzebne, rzeczowe i wartościowe. Przypisy o charakterze matematycznym opracował Jerzy Kaczorowski, pozostałe – Marek Grajek. Kończy książkę *Indeks nazwisk, Spis dokumentów* oraz kilkanaście reprodukcji zdjęć i dokumentów.

Napisałem „kończy książkę”, a powinienem napisać „połowę książki”, odwracając ją bowiem o 180 stopni znajdujemy zwierciadlane jej odbicie w języku angielskim, obejmujące *Memories, Supplement to Memories, Marian Rejewski – biography outline, Following Marian Rejewski’s route, Notes, Index of names* oraz te same reprodukcje zdjęć i dokumentów, z podpisami polskimi i angielskimi.

Książka została wydana bardzo starannie (jeśli nie liczyć paru wpadek z datami, np. 1995 zamiast 1895 i 1995–1998 zamiast 1895–1898 na str. 136) i będzie ważnym źródłem historycznym, dokumentującym jedno z największych osiągnięć polskiej matematyki lat międzywojennych.

Ważniejsza bibliografia:

- [1] G. Bertrand, *Enigma ou la plus grand énigme de la guerre 1939–1945*, Paris 1973.
- [2] M. Grajek, *Enigma. Bliżej prawdy*, Poznań 2010.
- [3] F. H. Hinsley et al., *British Intelligence in the Second World War*, 3 tomy, Londyn 1979, zwłaszcza Appendix do tomu I: *The Polish, French and British contributions to the breaking of Enigma*, London 1979.
- [4] W. Kozaczuk, *Enigma. How the German cipher machine was broken and how it was read by the Allies in the World War Two*, Londyn 1984.
- [5] J. Lawrence, *A study of Rejewski’s equation*, *Cryptologia* 29 (2005), nr 3, 233–247.

- [6] M. Rejewski, *Wspomnienia z mej pracy w Biurze Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego w latach 1930–1945*, [w:] 1905–2005. W stulecie urodzin Mariana Rejewskiego, *Przegląd Historyczno-Wojskowy*, rok VI (LVIII), nr specjalny 5 (210) (G. Nowik, red.), MON-WBBH, Warszawa 2005, 69–204.
- [7] M. Rejewski, *Jak matematycy polscy rozszyfrowali Enigmę*, *Wiad. Mat.* 23 (1980), nr 1, 1–28. Przekład angielski: *How Polish mathematicians deciphered the Enigma*, *Annals of the History of Computing* 3 (1981), nr 3, 213–234.
- [8] H. Sebag-Montefiore, *Enigma. The Battle for Code*, London 2000.

Roman Duda (Wrocław)